

mgr lic. Ewelina Marta Mączka
Wydział Teologii
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego
Olsztyn

Problematyka wychowania chrześcijańskiego w ponowoczesnym społeczeństwie

Wstęp

Współczesne społeczeństwo w literaturze naukowej nosi miano pluralistycznego, charakteryzuje się wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, przez co nabiera charakteru pluralistycznego zarówno w kwestiach społecznych, jak i kulturowych. Pluralizm oddziałuje na mentalność ludzi oraz instytucji społecznych. Człowiek funkcjonujący w pluralistycznym społeczeństwie staje się odgórnie nastawiony na wybór, który z czasem przybiera skrajną formę imperatywu. Pluralistyczna wizja świata przedstawia człowiekowi szeroką gamę wyborów, zaczynając od dóbr materialnych (konsumpcyjnych), usług, aż po rozmaite style życia promowane w mediach (Mariański)¹. Ponowoczesna ideologia wprowadziła zmiany w dotychczasowym systemie norm i wartości, czego jednym z efektów jest kryzys wychowania, który można porównać do wachlarza, gdzie na jednym końcu jawi się postawa przesadnego kultu dziecka, a na drugim końcu podejście charakteryzujące się bezradnością w wychowaniu. W ponowoczesnym sposobie wychowania szacunek połączony z wymaganiami oraz granicami zostaje odsunięty, a na jego miejsce wprowadza się podporządkowanie się dziecku (Siewiora, 2011, s. 135).

Termin wychowanie nasuwa pewne trudności w określeniu właściwej definicji, ponieważ jej odpowiednie nakreślenie podporządkowane jest przyjętej przez naukowca koncepcji człowieka, która rzutuje na prezentowaną definicję wychowania. Dodatkowo wychowanie jawi się jako złożona rzeczywistość, która ingeruje we wszystkie możliwości rozwojowe człowieka (Królikowska, 2008, s. 82).

Niniejszy artykuł stanowi próbę określenia problematyki wychowania chrześcijańskiego w ponowoczesnym społeczeństwie. Mimo, że o tematyce ponowoczesności zostało napisanych wiele prac o charakterze naukowym, temat wychowania nadal stanowi istotną kwestię, o której powinno się prowadzić

¹ J. Mariański, *Spółczesność losu i społeczeństwo wyboru*, w: Słownik katolickiej nauki społecznej, <http://www.kns.gower.pl/slownik/spoleczenstwo.htm> [dostęp 02.03.2014].

dyskusje. W pierwszej części artykułu przedstawiona została ogólna charakterystyka ponowoczesnej koncepcji rzeczywistości. W części drugiej autorka stara się w sposób syntetyczny opisać wychowanie chrześcijańskie. W części trzeciej została podjęta próba przedstawienia problematyki wychowania chrześcijańskiego w ponowoczesnym społeczeństwie. Zamysłem autorki jest zaakcentowanie trudności i zagrożeń oraz ukazanie pozytywnych aspektów wychowania chrześcijańskiego.

1. Ponowoczesne społeczeństwo

U progu XXI wieku stworzona została całkiem nowa osłona kulturową, w której ważne miejsce zajmują procesy takie jak: globalizacja, przemiany socjokulturowe oraz aksjologiczne, sekularyzacja, laicyzacja, a także pluralizm religijny. Rozwój technologii, komunikacji oraz migracja umożliwiły ludziom, prócz łączności, także zetknięcie się, doświadczenie różnych kultur i tradycji religijnych. (Bronk, 2000, s. 605).

Relatywizm stanowi jedno z czołowych haseł ponowoczesnej kultury, która posiada dwa oblicza, mianowicie z jednej strony akcentuje wolność człowieka, ale z drugiej promuje aborcję i eutanazję. Jak widać, głoszona wolność oraz świadomość jest tylko pozorna i złudna, ponieważ człowiek w ponowoczesności jest przytłaczany przez masową ilość postaw, które powinien zaakceptować i według których powinien kierować swoim życiem, ponieważ relatywizm opowiada się za wielością prawd, nie ma jednej stałej i ostatecznej wartości, gdyż wszystko jest względne. Ponowoczesny relatywizm kwestionuje istnienie uniwersalnych kryteriów racjonalności i obiektywności, głosi, że każda religia jest prawdziwa dla jej wyznawców (tamże, s. 605). Ponadto w nowoczesności wszelkie kryteria dobra i zła, prawdy i fałszu, zdrowia i choroby, normalności i zaburzeń zależą wyłącznie od obowiązującej w danym momencie »poprawności« politycznej, od »sytuacji« czy od subiektywnych przekonań danej osoby (Dziewiecki)². Relatywizm tworzy nową formę antropologii, która jawi się jako koncepcja ograniczona oraz naiwna, ponieważ zbyt mocno akcentuje możliwości człowieka, a spycha na drugi plan wszelkie zagrożenia oraz ograniczenia, będące nieodłączną częścią życia (tamże).

Relatywizm umożliwił w ponowoczesności uformowanie się hipermarketu z ofertą nowej religijności bądź duchowości, gdzie człowiek może do koszyka wrzucać najróżniejsze postawy i światopoglądy, czasem nawet sprzeczne ze sobą. Ponowoczesna kultura stanowi pewien twór, składający się z różnych warstw (cech),

² M. Dziewiecki, *Ewangelizacja w ponowoczesności*, w: <http://cywilizacja.ien.pl/?id=623>, [dostęp: 12.02.2015].

często sprzecznych, ale jednocześnie oddziałują na siebie, tworząc społeczeństwo tylko na pozór spójne i szczęśliwe.

Inną cechą ponowoczesności jest nihilizm, który kieruje człowieka w stronę obojętności we wszystkich sferach działalności człowieka. Nihilizm jest poglądem filozoficznym, w którym postuluje się odejście od Boga. Człowiek-nihilista traci sens życia, staje się zagubiony i podatny na wszelkie nowości, ponieważ wszystko ma sens i zarazem go nie ma. Nihilizm prowadzi do tego, że człowiek przestaje się czymkolwiek interesować, cokolwiek przeżywać – stając się duchową i intelektualną pustynią. Dla nihilisty ważna jest jedynie terażniejszość pojmowana jako tymczasowość, gdzie człowiek za wszelką cenę pragnie odnieść sukces niezależnie od kosztów. Wszelkie trudności, a zwłaszcza porażki, uznawane są za życiową tragedię, która w konsekwencji prowadzi do apatii, a nawet depresji. Co więcej, nihilista ucieka od odpowiedzialności oraz wszelkiej refleksji nad własnym życiem. Wyznaje zasadę braku wszelkich barier, zarówno w odniesieniu do ludzi, jak i uzyskaniu wymiernych efektów zaplanowanych celów, ponieważ człowiek wyznający postawę nihilisty musi uzyskać zaspokojenie chwilowych doznań, a wyznaczona perspektywa w dłuższej mierze nie ma sensu, gdyż przyszłość jawi się jako nieprzejrzysta rzeczywistość. Działanie ma sens jedynie w sytuacji, gdy efekt jest natychmiastowy, a zysk łatwy. Dla nihilisty życie staje się przypadkowym zlepkiem wydarzeń, które są jednakowo bezsensowne (Dziewiecki)³.

Następną charakterystyczną cechą ponowoczesności są występujące zmiany w funkcjonowaniu podstawowych struktur społecznych, takich jak: rodzina, szkoła, instytucje społeczne, kulturowe czy polityczne. Ta modyfikacja podstawowych struktur społecznych powiązana jest z procesami urbanizacji, migracji, industrializacji oraz łatwym dostępem do komunikacji masowej, choćby za sprawą internetu. Konsekwencją tych przemian, są z jednej strony przekształcenia dotyczące budowania oraz utrzymywania relacji międzyludzkich, które współcześnie stanowią wyzwanie dla części ludzi, a z drugiej załamanie się hierarchii wartości, gdzie potrzeby materialne wysuwają się na pierwszy plan, kosztem potrzeb np. religijnych. Można wysunąć tezę, że w ponowoczesności socjalizacja⁴ zyskuje prym nad personalizacją⁵, przez co człowiek przestaje być podmiotem, a staje się przedmiotem (Dziewiecki)⁶.

³ M. Dziewiecki, *Ponowoczesność i ewangelizacja*, w:

<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZM/ponowoczesnosc.html>, [dostęp 21.02.2015]

⁴ Socjalizacja jest procesem integracji społecznej.

⁵ Personalizacja jest procesem, w którym człowiek odkrywa a następnie realizuje własne powołanie.

⁶ M. Dziewiecki. (2010), *Ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, "Kultura - Media - Teologia", nr 1, s. 49-64.

M. Dziewiecki, *Ponowoczesność i ewangelizacja*, w:

Kolejnym hasłem ponowoczesności jest kult indywidualizmu. Zajmuje on ważne miejsce w ponowoczesnej filozofii, ponieważ stawia człowieka w centrum rzeczywistości, w której jednostka stanowi ostateczne kryterium oceny oraz odniesienia. Indywidualizm prowadzi człowieka w kierunku świata dóbr materialnych, którymi powinien się otoczyć oraz kolekcjonować jako trofea. Człowiek staje się zarówno niewolnikiem, jak i ofiarą materializmu, który zamyka mu drogę ku wartościom takim jak: dobro wspólne, sprawiedliwość społeczna, wierność, współodpowiedzialność, życie we wspólnocie oraz kontakcie z Bogiem (por. Mariański, 1995). Co więcej, indywidualizm eliminuje podstawowe wartości jednostki, takie jak prawo do narodzenia i życia (bo ktoś silniejszy usuwa życie kosztem kogoś słabszego), do wolności (bo wolny jest rynek, ale nie człowiek), do wrażliwości moralnej i religijnej, ponieważ jest to niezgodne z tym poglądem (Dziewiecki)⁷.

Następną cechą ponowoczesności jest hedonizm, promowany jako alternatywna postawa życiowa, w której przyjemność jest dla człowieka podstawowym kryterium postępowania. Głównym celem życia człowieka jest osiągnięcie długotrwałego szczęścia oraz przyjemności. Hedonista nie rozróżnia tych dwóch pojęć (szczęścia i przyjemności), ponieważ traktuje je jako synonimy. Przyjemność jest dla hedonisty nałogiem, który nieustannie musi zaspakajać, co w efekcie prowadzi go do szukania łatwych przyjemności, bez zobowiązań, a zwłaszcza bez oceny molarnej. Popadając w nałóg przyjemności hedonista staje się fanatykiem chwilowych przyjemności, które z czasem muszą dawać silniejsze bodźce, przez co człowiek skłonny jest sięgać np. po narkotyki czy modne ostatnio dopalacze. I tak hedonista dochodzi do mentalności supermarketu. Przechodzi koło własnego życia jak koło sklepowych półek z towarami i wyciąga rękę po wszystko, co przyciąga jego uwagę. Nie zdaje sobie sprawy z tego, iż stając się niewolnikiem doraźnej przyjemności czyni to, co w rzeczywistości oddala go od trwałego szczęścia (Dziewiecki, 2010)⁸.

Omawiając tematykę ponowoczesnego społeczeństwa nie można pominąć kwestii dotyczących sekularyzacji, która wiąże się z szeroko pojętą rzeczywistością ludzką (od rodziny, szkoły, pracy po ekonomię, kulturę czy politykę), oddzielającej tę rzeczywistość od instytucji i norm religijnych. Sekularyzacja domaga się natychmiastowego i całkowitego oddzielenia sacrum od profanum, gdyż ponowoczesny człowiek afiszuje, że nie potrzebuje Boga (por. Mariański, 2004).

<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZM/ponowoczesnosc.html>, [dostęp 21.02.2015]

⁷ M. Dziewiecki, *Ponowoczesność i ewangelizacja*, w:

<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZM/ponowoczesnosc.html>, [dostęp 21.02.2015]

⁸ Por. także: M. Dziewiecki, *Ponowoczesność i ewangelizacja*, w:

<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZM/ponowoczesnosc.html>, [dostęp 21.02.2015]

Ponowoczesna religijność zostaje zdegradowana jedynie do powierzchownej warstwy życia, która zasadniczo nie ma wpływu na wymiar ludzkiego życia. Co więcej, ponowoczesność pozbawia sferę religijną jej podstawowego znaczenia, czyli bycia kluczem do rozumienia człowieka i świata oraz kryterium ludzkiego działania (Dziewiecki)⁹. W ponowoczesnej społeczności następuje pewna prywatyzacja wiary i przekonań religijnych przy jednoczesnym zepchnięciu na margines tradycyjnych instytucji religijnych.

Niemniej, ponowoczesne społeczeństwo podkreśla wrażliwość odnoszącą się do duchowego wymiaru człowieka, ponieważ pytanie o duchowość dotyczy każdego człowieka, bowiem wiąże się ono z akceptacją i realizacją w działaniu uniwersalnych i ponadczasowych wartości (dobro, miłość, prawda, piękno) [...] Duchowość identyfikowana jest także z przeżyciami religijnymi - chociaż przeżycia te stanowią tylko jeden z jej wymiarów[...] (Kapała, Frąckowiak, 2008, s. 89). Z jednej strony ponowoczesność promuje tendencje, w których religijność zostaje oderwana od codziennego życia, gdzie praktyki religijne nie są popularne, a tradycyjne formy przeżywania wiary i kultu zostają lekceważone. Z drugiej, na popularności zyskuje alternatywna forma religijności, w postaci choćby nowej duchowości.

Konsekwencją odsunięcia Kościoła ze sfery społeczno-kulturowej jest utworzenie wolnej przestrzeni, która została opanowana przez krzewicieli nowego sensu, zarówno w kwestiach religijnych, jak i świeckich (tamże, s. 89). Ponowoczesność przyjęła postawę indyferentyzmu religijnego, czyli obojętności wobec Boga oraz religii. Według indyferentyzmu religijnego dla ponowoczesnego człowieka nie ma zasadniczo różnicy, czy istnieje Bóg, czy nie. Jest on następstwem relatywizmu oraz nihilizmu, ponieważ człowiek zobojętniał wobec wszystkich obszarów działalności, również w sferze religijnej. Indyferentyzm religijny przejawia się w dwóch formach: 1. w ujmowaniu religii jako kwestii popytu i podaży, jako pewnych usług, a potem przeżyć¹⁰ oraz 2. ignorowaniu Boga (por. Dziewiecki)¹¹.

⁹ M. Dziewiecki, *Ponowoczesność i ewangelizacja*, w:

<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZM/ponowoczesnosc.html>, [dostęp 21.02.2015]

¹⁰ Człowiek ponowoczesny postrzega religię jako pewną transakcję handlową. Co więcej, rynek religijny można porównać do supermarketu, w którym priorytet obejmują subiektywne potrzeby i doznania. W konsekwencji prowadzi to do powstania *własnej religii*, w której człowiek łączy różne treści, przekonania, wywodzące się z różnych, czasem odmiennych systemów. Można powiedzieć, że ponowoczesny człowiek odsunął na boczny tor logiczne myślenie, które stanowi dla niego nienowoczesną wartość. Jednak w „nowo” skomponowanej religii człowiek nie rozróżnia podstawowych znaczeń, nie poddaje refleksji przeżyć religijnych oraz nie angażuje się w prawdziwą wspólnotę z Bogiem (Szerzej - Dziewiecki - tamże).

¹¹ Indyferentyzm religijny, przejawiający się w formie całkowitej ignorancji Boga, zezwala na akceptowanie w ponowoczesności postaci takich jak nieosobowy Absolut, energie życiowe, nieosobowe duchy, los czy też przeznaczenie. Nie należy utożsamiać indyferentyzmu religijnego z ateizmem czy bezsprzeczną postawą odrzucenia Boga, ponieważ indyferentyzm opiera się na

Powyższa charakterystyka ponowoczesności umożliwia (Mariański)¹². Przyjęcie tego typu filozofii życia kieruje człowieka w stronę życia opartego na infantylnych iluzjach oraz groźnych ideologiach, które w konsekwencji prowadzą do kryzysu wartości, gdzie tzw. cywilizacja śmierci zbiera swoje żniwo. Wszelkie wartości uniwersalne przestają mieć znaczenie, a całe życie człowieka obraca się wokół kwestii konsumpcji rzeczy materialnych.

2. Charakterystyka wychowania chrześcijańskiego

Wychowanie chrześcijańskie cechuje się bogatą tradycją oraz długą historią (dwa tysiące lat) i dlatego też stanowi złożoną rzeczywistość. Nadto warto zaakcentować, że wychowanie chrześcijańskie nie stawia własnej wartości wyżej niż inne koncepcje pedagogiczne dotyczące wychowania (por. Śliwerski, 2010)¹³.

Wychowanie chrześcijańskie jest elementem pedagogiki chrześcijańskiej, w której wyróżnia się cztery obszary: pedagogikę religijną¹⁴, pedagogikę katolicką¹⁵, pedagogikę chrześcijańską¹⁶ oraz pedagogikę pastoralną¹⁷. Pomiędzy wyżej

obojętności względem Boga a nie jego negacji. Ponowoczesny człowiek przyjmuje w życiu postawę bierności, która skutkuje apatią, zarówno względem własnej osoby, jak i swojego przeznaczenia. Taka postawa rzutuje również na życie religijne ponowoczesnego człowieka, który nie interesuje się Bogiem (Szerzej - Dziewiecki, tamże).

¹² J. Mariański, *Ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, "Kultura-Media-Teologia" 2010, nr 1, w: <http://www.kmt.uksw.edu.pl/ewangelizacja-w-kulturze-ponowoczesnej-i-medialnej-artykul>, [dostęp: 02.03.2015].

¹³ Tematyka dotycząca wychowania chrześcijańskiego jest niezmiernie bogata i szeroka, przez co w tej części artykułu autorka przedstawia głównie zarys dotyczący tematyki wychowania chrześcijańskiego.

¹⁴ Pedagogikę religijną można opisać jako określony system wyznania, np. katolicki, prawosławny. Ponadto pedagogika stanowi dyscyplinę naukową, umieszczaną pomiędzy pedagogiką, a teologią, która trudni się interpretacją potencjału religijnego, a następnie relacją teorii i praktyki w różnych środowiskach (Królikowska, 2008, por. także: Bagrowicz, 2004).

¹⁵ Pedagogika katolicka, stanowi system naukowy oparty na teologii oraz filozofii chrześcijańskiej połączony z doświadczeniem wynikającym z wychowania (Woroniecki, 1999, s. 18.) W pedagogice katolickiej mieści się wiele kierunków formacyjnych np. etyczny, katechetyczny czy socjologiczny. Co więcej, w tym obszarze naukowym znajdują się nurty filozoficzne dotyczące wychowania, takie jak tomizm czy augustynizm (Królikowska, 2008, s. 87-88).

¹⁶ Pedagogika chrześcijańska jako nauka została zapoczątkowana przez papieża Piusa XI w encyklice *Divini illius Magistri*. Pedagogika chrześcijańska jest *naukowym systemem wychowania, opartym na podstawowych źródłach chrześcijaństwa, do których należy przede wszystkim Objawienie Boże zawarte w Piśmie świętym, oraz na tradycji wychowawczej poszczególnych wyznań chrześcijańskich* (Bagrowicz, 2005, s. 121).

¹⁷ Pedagogikę pastoralną traktuje się jako podłoże, na którym wznosi się pedagogika chrześcijańska. Pedagogika pastoralna wyznacza fundamentalne założenia, odnoszące się do ideału człowieka, rozumianego jako „nowe stworzenie w Chrystusie”. Co więcej, ten obszar pedagogiki ustala wskazania ewangeliczne, dotyczące wartości oraz postaw życiowych, takich jak miłość, pokora realizowana w życiu świeckim, czy kapłańskim i zakonnym. W pedagogice pastoralnej wyróżnia się

wspominanymi obszarami zachodzą nieustanne i ścisłe relacje, gdyż pedagogika katolicka stanowi opis praktycznych systemów, kierunków i prądów wychowania, występujących historycznie lub współcześnie w społecznościach religijnych, zaś pedagogika chrześcijańska tworzy dział normatywny, kierujący działaniem instytucji wychowawczych (Królikowska, 2008, s. 89).¹⁸ Wychowanie chrześcijańskie dotyczy wszystkich obszarów składających się na pedagogikę chrześcijańską.

W literaturze naukowej często zamiast wychowania chrześcijańskiego stosuje się termin powołanie chrześcijańskie do wychowania, gdyż bezpośrednio odnosi się do osób ochrzczonych w Kościele Katolickim, które poprzez sakrament chrztu zostały powołane do relacji z Bogiem. Wychowanie chrześcijańskie nade wszystko jest wychowaniem duchowym, w którym istotną rolę odgrywa Duch Święty, będący (tamże, s. 90). Wychowanie chrześcijańskie stanowi wielowymiarowość o charakterze teologicznym, jak i antropologicznym, gdzie zignorowanie bądź opuszczenie jednego z wyżej wymienionych aspektów wpływa negatywnie na proces wychowania. Działalność Kościoła, a zwłaszcza działalność wychowawcza, jest rozpatrywana jako współdziałanie z Bogiem, gdzie źródłem jest postać Jezusa Chrystusa (por. Królikowska, 2008, s. 93; Lèna, 1982, s. 33) i dlatego też osoba stanowi centrum wychowania chrześcijańskiego.

Wychowanie chrześcijańskie posiada charakter personalistyczny, ponieważ akcentuje dialogową relację pomiędzy wychowawcą a wychowankiem (Cichosz, 1997, s. 182; Kaźmierczak, 2003, s. 54). Co więcej, personalistyczne ujęcie wychowania chrześcijańskiego powiązane jest z personalistyczną koncepcją człowieka jako integralnej osoby. Człowiek to harmonijna całość, gdzie ciało i duch tworzą *compositum*. Osoba jest zwartą, odrębną i niepowtarzalną rzeczywistością psychiczną, świadoma siebie, swych przymiotów i praw (Adamski, 2013, s. 112). Pośród wielu cech człowieka, personalizm akcentuje duchowość jako swoiste wyzwanie dla osoby: wyzwanie do ciągłego trudu doskonalenia się, upodabniania się do doskonałości Stwórcy (tamże, s. 112).

Kolejną istotną cechą jest nieśmiertelność, ponieważ podążanie ku doskonałości stanowi dla osoby molarny obowiązek pochodzący z podmiotu, a nie z zewnątrz. Proces wychowania współgra z dążeniem osoby do własnej doskonałości oraz kształtowaniem ku dojrzałości. Człowiek nigdy nie jest w pełni zaktualizowany

dwa działy: 1. pedagogikę pastoralną szczegółową dotyczącą sfery praktycznej, gdzie porusza się kwestie realizacji poszczególnych elementów pedagogiki w odniesieniu do współczesności; 2. pedagogikę pastoralną fundamentalną odnoszącą się do zagadnień ogólnych (Królikowska s. 89).

¹⁸ W literaturze naukowej, dotyczącej pedagogiki chrześcijańskiej, można odnaleźć wiele definicji, które opisują rzeczywistość. Przykładowe publikacje to np. S. Kunowski, *Pedagogika pastoralna w odnowie soborowej*, w: M. Marczewski (red.), *Pedagogika Patronalna*, Lublin 2003, s. 21-22; S. Dziekoński, *Rozwój wychowawczej myśli Kościoła na przestrzeni ostatnich wieków*, Warszawa 2004.

i tu zostaje wprowadzone pojęcie wychowania osoby, ponieważ rodzimy się wyposażeni w zadatki i właściwości będące jeszcze w stanie embrionalnym, to jest w stanie potencjalnym. Muszą one zostać rozwinięte u każdego – jeśli ma się stawać dojrzałą osobowością [...] (tamże, s. 112). Człowiek ma wkroczać i kształtować własne życie wewnętrzne, aby dążyć ku doskonałości, a pomocą służy mu właśnie wychowanie¹⁹. W terminologii katolickiej, opisując wychowanie, używa się sformułowania, że człowiek może być „uprawiany duchowo”, w znaczeniu doskonalenia życia duchowego, aby stawać się coraz bardziej człowiekiem – zasobnym w wartości duchowe oraz święte, które pozwolą na przekraczanie granic doczesności oraz dążenie ku Transcendencji (tamże, s. 114).

Celem wychowania chrześcijańskiego o charakterze personalistycznym jest ukształtowanie wychowanka do postawy dialogowej, która umożliwi mu odkrycie sensu życia, zrozumienie wartości osoby oraz znaczenia relacji społecznych (por. Buber, 1968, s. 442-461; Królikowska, 2008, s. 93). Cel wychowania chrześcijańskiego w ujęciu personalistycznym można sprecyzować jako: zdobywanie duchowej i wewnętrznej wolności poprzez poznanie, mądrość i miłość, osiągnięcie wewnętrznej wolności poprzez podporządkowanie się dobru wspólnemu zapewniającemu rozwój osoby, a także wydobywanie duchowości z osłon materii (za: Królikowska, 2008, s. 93).

W wychowaniu chrześcijańskim podkreśla się następujące wymiary: indywidualny (personalistyczny) oraz społeczny²⁰. Ponadto w wychowaniu chrześcijańskim mieszczą się dwa poziomy działalności człowieka: naturalny²¹ oraz religijny²². Dodatkowo Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravosissimum Educationis*, formuje następujący cel wychowania chrześcijańskiego: zdąża (wychowanie) nie tylko do pełnego rozwoju osoby ludzkiej (poziom naturalny) [...],

¹⁹ Sobór Watykański II nawołuje, aby wszyscy ludzie prowadzili wewnętrzne życie (duchowe), w postaci *rozwijania umysłu, kształtowania woli, harmonizowania swych duchowych władz, rozwijania w sobie uczuć społecznych i prowadzenia walki ze złem w oparciu o prawe sumienie* (Adamski, 2013, s. 114)

²⁰ Wymiar społeczny otwiera osobę na bycie dla innych oraz z innymi np. poprzez pracę.

²¹ Poziom naturalny dotyczy wychowania, które *wiąże się z towarzyszeniem człowiekowi w rozwoju jego wrodzonych potencjałów na poziomie fizycznym, umysłowym, duchowym* (Królikowska, s. 93-94). W Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravosissimum Educationis* zaakcentowano, że *wszyscy ludzie rasy, stanu i wieku mają, jako cieszący się godnością osoby, nienaruszalne prawo do wychowania, odpowiadającego ich własnemu celowi, dostosowanego do wychowania, odpowiadającego ich własnemu celowi, dopasowanego do właściwości wrodzonych, różnicy płci, kultury i ojczystych tradycji, a równocześnie nastawionego na braterskie z innymi narodami współżycie dla popierania prawdziwej jedności i pokoju na ziemi* (Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravosissimum Educationis*, nr 1. Dalej skrót DWCCCH).

²² Wychowanie chrześcijańskie wskazuje, że podstawowym prawem człowieka jest wychowanie religijne osób ochrzczonych, które pragną poznać Boga oraz zjednoczyć się z Nim, natomiast w wymiarze moralnym, człowiek pragnie żyć według cnót teologicznych (wiary, nadziei oraz miłości) (Królikowska, 2008, s. 94).

lecz ma na względzie przede wszystkim to, aby ochrzczeni, wprowadzeni stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary [...] w ten sposób niech stają się ludźmi doskonałymi na miarę wieku pełności Chrystusowej. (DWCH, nr 2).

Człowiek ochrzczony realizuje cele wychowania poprzez: katechizację²³, wychowanie do liturgii²⁴, wychowanie przez modlitwę, ewangelizację, wychowanie biblijne, wychowanie przez apostołat i wychowanie przez ekumenizm. Wymienione powyżej elementy można ująć jako drogi wychowania chrześcijańskiego, których fundamentem jest chrystocentryzm soteriologiczny, moralizm Chrystusowy, personalizm teocentryczny i humanizm chrześcijański (Dziekoński, 2000, s. 145-165).

3. Wychowanie chrześcijańskie w ponowoczesnym społeczeństwie

W ponowoczesnym społeczeństwie wychowanie chrześcijańskie zyskuje szczególne znaczenie, ponieważ odbywa się w społeczeństwie pluralistycznym, które nieustannie oferuje człowiekowi różne wyzwania, nawet na płaszczyźnie religijnej oraz moralnej. Współcześnie młody człowiek od początków swojego życia jest oswajany z kulturą typu mieć, a nie być, co w konsekwencji prowadzi do przestawienia wartości z dóbr duchowych na dobra materialne, zwłaszcza konsumpcyjne. Dodatkowo, z wyzwaniami powiązana jest kwestia indywidualnych wyborów, które człowiek podejmuje sam bez wpływu instytucjonalnych nacisków czy tradycji o charakterze moralnym i religijnym (Adamski, 2013, s. 115). W znacznej mierze indywidualizm to konsekwencja pluralistycznej koncepcji rzeczywistości, w której to człowiek jest wolną jednostką, przez co wybory są zależne jedynie od niego.

Zewnętrzne instytucje takie jak: rodzina, szkoła, środowisko rodzinne, nie stanowią już instytucji legislacyjnych. Powszechne pozwolenie na wolny, indywidualny wybór człowieka staje się normą, a z czasem nawet koniecznością w pluralistycznym społeczeństwie. Konsekwencją tego jest dezintegracja systemu społeczno-moralnego, w którym uniwersalne wartości wyznawane w tradycyjnym społeczeństwie zostają zepchnięte na dalszy plan, a czasem nawet wyparte z niego.

²³ Katechizacja to szczególna forma posługi słowa, która doprowadza do dojrzałości nawrócenie początkowe, aż do uczynienia z niego żywego, bezpośredniego i czynnego Wyzwania (Kongregacja ds. Duchowieństwa, Dyrektorium o katechizacji nr 82. Dalej skrót DOK). Katechizacja stanowi integralną formację chrześcijańską, która odnosi się do wszystkich elementów życia chrześcijańskiego. Za cel katechezy należy uznać „konkretną pomoc w żywym, bezpośrednim i czynnym wyzwaniu wiary” (DOK, nr 66). Katechezę należy rozumieć jako proces, podczas którego wspólnota wiernych wspiera ochrzczonego, aby wzrastał w wierze.

²⁴ Wychowanie do liturgii – poprzez czynności liturgiczne wierny doświadcza oraz dostrzega obecność Chrystusa w Kościele.

Spółeczeństwo przestaje być spójną całością, którą obowiązują normy i przepisy dla wszystkich ludzi. Pluralizm doprowadził do zakwestionowania jednej prawdy na rzecz wielości – stąd efekt szerzącego się indywidualizmu i wolności wyboru. Ludzie w społeczeństwie ponowoczesnym stają się bardziej otwarci na promowane idee i światopoglądy (tamże, s. 115-116), ponieważ stykają się z nimi nieustannie, zarówno w mediach (telewizji, czasopiśmie, radiu), jak i na stronach internetowych. Podważenie jednej prawdy przez pluralizm, które doprowadziło do rozbicia jednolitego systemu wartości i norm jednostkowych (...) oznacza, że społeczeństwo przestaje być całością moralną, rządzącą się wspólnie obowiązującymi normami. Dzieje się tak dlatego, że pluralizm strukturalno-aksjologiczny występuje w mikroskali (indywidualne wybory) łatwo przesuwają się na płaszczyznę makrosoczną (Adamski, 2013, s. 116). Człowiek spośród oferty wyborów nastawia się głównie na to, co jest łatwo dostępne oraz niewymagające wyrzeczeń, ponieważ w osiągnięciu ponowoczesnego szczęścia nie trzeba się zbytnio trudzić, jedynie chcieć.

Ponowoczesność oferuje fałszywą obietnicę lepszego życia, którą można uznać za utopię. Niemniej, obietnica oferowana przez ponowoczesność jest niezmiernie atrakcyjna dla dzieci, a zwłaszcza młodzieży, którzy nie są jeszcze w pełni dorosłymi osobami. Obietnica tzw. łatwego i szybkiego szczęścia jest jednym z największych zagrożeń ponowoczesności, gdyż oferuje ułudę opartą na świecie materialnym – konsumpcji (Dziewiecki)²⁵.

Współczesność akcentuje w człowieku jedynie jego pozytywną stronę, a zwłaszcza sferę emocjonalną, wraz z subiektywnymi przekonaniami, oraz cielesność. Chrześcijańskie ujęcie wychowanka dostrzega w nim złożoną osobę, która kocha, myśli oraz posiada pewne słabości i ograniczenia. Ponadto, realistyczne oraz całościowe rozumienie wychowanka pozwala na wykształcenie w nim realistycznego myślenia i zdolności do dojrzałej miłości. Ważnym elementem wychowania jest tzw. wychowująca miłość, czyli miłość bezwarunkowa i nieodwołalna, a jednocześnie dostosowana w słowach i czynach do niepowtarzalnej sytuacji i zachowania danego wychowanka. W kontekście tak rozumianego wychowania przez miłość konieczne jest stawianie wychowankowi rozsądnych wymagań, uczenie dyscypliny, demaskowanie zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych oraz egzekwowanie naturalnych konsekwencji popełnianych przez wychowanka błędów (Dziewiecki)²⁶.

²⁵ M. Dziewiecki, *Ewangelizacja w ponowoczesności*, w:
<http://cywilizacja.iem.pl/?id=623>, [dostęp: 12.02.2015]

²⁶ M. Dziewiecki, *Ponowoczesność - człowiek - wychowanie*, w:
http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/ponowoczesnosc_wychowanie.html, [dostęp: 19.02.2015].

W erze ponowoczesności wychowawcy chrześcijańscy (rodzice, księża, pedagodzy i inni) dobrze jakby posiadali mentalność zwycięzców, gdyż postawa ta wiązałaby się z odwagą, za pomocą której mogli by pokazać młodym ludziom chrześcijańską drogę życia, oparta na nauce Jezusa Chrystusa. Chrześcijański wychowawca jawi się jako nauczyciel, który wskazuje drogę do pełnej radości z życia, a nie jedynie sygnalizuje i ostrzega przed pewnymi zagrożeniami i błędami, gdy wychowanek zejdzie z obranej drogi. Istotną cechą wychowawcy jest zaufanie i cierpliwość, które budują zaufanie między wychowawcom a wychowankiem (por. Dziewiecki)²⁷.

Ponowoczesne społeczeństwo charakteryzuje się szeroko rozumianym kryzysem wychowania, zwłaszcza widocznym w sferze religijnej, gdzie religijność została odseparowana od wymiaru ludzkiego życia. Co więcej, ze sfery publicznej przeszła do indywidualnej. Najpopularniejszym wyjaśnieniem niereligijnego wychowania jest twierdzenie, że dziecko po osiągnięciu pełnoletności samo dokona decyzji dotyczącej kwestii religijnych i wybierze drogę wiary lub ateizmu. Niemniej, to dość „swobodne” podejście do wychowania religijnego dziecka jawi się jako naiwne, gdyż rodzice są właśnie odpowiedzialni za przygotowanie ich dziecka do samodzielnego życia w dorosłości (Dziewiecki)²⁸. Ponadto, część rodziców oraz wychowawców postrzega wychowanie religijne jako pewien dodatek do normalnego wychowania, z którym można poczekać, aż dziecko będzie podejmowało własne decyzje. Dla kształtującej się osobowości dziecka wymiar religijny może stanowić główne źródło rozumienia samego siebie oraz sensu własnego życia (tamże). Wychowanie pozbawione rzeczywistości religijnej, dąży do utworzenia się dwóch form wychowania ateistycznego oraz materialistycznego.

Ważnym elementem w wychowaniu chrześcijańskim jest kształtowanie sumienia, o którym mówił Papież Jan Paweł II. Sumienie to drogowskaz, który prowadzi człowieka przez całe jego życie, towarzyszy mu podczas dokonywania wyborów i dlatego też należy je kształtować i wskazywać mu odpowiednie wzorce i prymaty moralne. Co więcej, formacja sumienia prawego zakłada odzyskanie powszechnej świadomości prymatu wartości moralnych, które są wartościami osoby ludzkiej (VS, nr 101). Ważnym jest, aby w ponowoczesności przemoć powszechny relatywizm moralny, a powrócić do chrześcijańskich wartości, które pomagają ukształtować w człowieku odpowiednie, dojrzałe postawy (por. Adamski, 2013).

Wymiar religijny jawi się człowiekowi jako centrum zrozumienia własnej osoby, własnego życia oraz wychowania. Wychowanie oparte na Bożej prawdzie o

²⁷ Tamże.

²⁸ M. Dziewiecki, *Wychowanie religijne dodatek czy fundament?*, w:

http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/md_religijnedodatek.html, [dostęp: 14.02.2015].

człowieku oraz na doświadczeniu miłości Boga do człowieka, jest jedną podstawą wychowania realistyczne i pełnego (Dziewiecki)²⁹. Wychowanie takie umożliwia ponadto człowiekowi stanie się w pełni rozumną, dojrzałą osobą, która umie podejmować decyzje, również te trudne.

Zakończenie

Chrześcijańska koncepcja wychowania stoi w opozycji do ponowoczesnego wychowania, które w rzeczywistości ogranicza człowieka we wszystkich kategoriach działania. Ponowoczesna antropologia każe człowiekowi nieustannie dokonywać wyborów, szczególnie o charakterze konsumpcyjnym. Wychowanie chrześcijańskie obejmuje całego człowieka, z jego zaletami oraz wadami, pomaga mu wzrastać w każdym wieku czy sytuacji. Co więcej, centrum antropologii chrześcijańskiej jest Jezus Chrystus, który stanowi wzór naśladowania dla każdego chrześcijanina. Ważną cechą wychowania chrześcijańskiego jest akcentowanie, że człowiek ma być, a nie mieć. Konsumpcja stanowi jedynie dodatek do podtrzymania codziennego życia, który przede wszystkim mu służy, ale nie stanowi celu samego w sobie. Ponowoczesność bazuje na ludzkiej naiwności oraz pragnieniu szczęścia, przez co promowane przez tę filozofię ideały przykuwają zainteresowanie człowieka. Ponowoczesność reklamuje hipermarket o szerokim wachlarzu różnych religijności i światopoglądów, przez co jest poważnym wyzwaniem dla chrześcijaństwa, o którym powinno się prowadzić dyskusje.

Bibliografia:

- Adamski F. (2013), *Pedagogika chrześcijańska pedagogiką personalistyczną*, "Pedagogia Christiana", nr 1/13, s. 107-120.
- Bagrowicz J. (2004), *Pedagogika religii (religijna)*, w: *Wokół katechezy posoborowej*, R. Chałupniak, J. Kochela (red.), Opole.
- Buber M. (1968), *Wychowanie*, "Znak", nr 20, s. 442-461.
- Bronk A. (2000), *Pluralizm religijny i prawdziwość religii*, w: A. Zimny (red.), *Religie w Świecie współczesnym*, Lublin, s. 605-631.
- Cichosz M. (1997), *Wychowanie chrześcijańskie -perspektywa teoretyczna i praktyczna koncepcji*, w: T. Kukołowicz, M. Nowak, (red.) *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, Lublin.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.
- Dziewiecki M., *Ewangelizacja w ponowoczesności*, w:

²⁹ Tamże.

- <http://cywilizacja.ien.pl/?id=623>, [dostęp: 12.02.2015].
- Dziewiecki M., *Ponowoczesność - człowiek - wychowanie*, w:
http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/ponowoczesnosc_wychowanie.html,
[dostęp: 19.02.2015].
- Dziewiecki M. (2010), *Ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, "Kultura - Media - Teologia", nr 1, s. 49-64.
- Dziewiecki M. *Ponowoczesność i ewangelizacja*, w:
<http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZM/ponowoczesnosc.html>, [dostęp
21.02.2015].
- Dziewiecki M., *Wychowanie religijne dodatek czy fundament?*, w:
http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/md_relijnedodatek.html, [dostęp:
14.02.2015].
- Dziekoński S. (2000), *Wychowanie w nauczaniu Kościoła. Od XIX w. do Soboru Watykańskiego II*, Warszawa, UKSW,.
- Kapała J., Frąckowiak T. (2008), *Duchowy rozwój człowieka - między biernością i aktywnością*, [w:] A. Keplinger (red.), *Bierność społeczna. Studia interdyscyplinarne*, Warszawa, s.
- Każmierczak P. (2003), *Personalistyczna koncepcja wychowania w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków.
- Królikowska A. (2008), *Pojęcie religijne młodzieży. Badania empiryczne denotacyjnego i konotacyjnego rozumienia pojęć*, Kraków, Ignatianum.
- Kunowski S. (2003), *Pedagogika pastoralna w odnowie soborowej*, w: M. Marczewski (red.), *Pedagogika Patronalna*, Lublin, s. 21-22
- Léna M. (1982), *Wychowawcze powołanie chrześcijaństwa*, "Communio", nr 2, s. 2-11.
- Mariański J., a *Spółczesność losu i społeczeństwo wyboru*, w: Słownik katolickiej nauki społecznej, <http://www.kns.gower.pl/slownik/spoleczenstwo.htm> [dostęp 02.03.2014].
- Mariański J. (1995), *Religijność pomiędzy nowoczesnością i ponowoczesnością?*, "Przegląd Religioznawczy", nr 2 (176), s. 55-72.
- Mariański J. (2004), *Ponowoczesność, a religia*, w: M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański (red.), *Leksykon socjologii religii: zjawiska-badania-teorie*, Wydawnictwo Verbinum, Warszawa, s. 300-301.
- Mariański J. (2010), *Ewangelizacja w kulturze ponowoczesnej i medialnej*, "Kultura-Media-Teologia" 2010, nr 1,
w: <http://www.kmt.uksw.edu.pl/ewangelizacja-w-kulturze-ponowoczesnej-i-medialnej-artykul>, [dostęp: 02.03.2015].

Mariański J. (2010), *Nowa duchowość - alternatywa czy dopełnienie religijności?*, w: M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska (red.), *Religijność i duchowość – dawne i nowe formy*, Wydawnictwo Nomos, Kraków, s. 19-34.

Sobór Watykański II (2012), *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravosissimum Educationis*, "Biuletyn Katechetyczny" nr 4(84) s. 2-6.

Siewiora J. (2011), *Wyzwanie ponowoczesności a formacja moralna realizowana na katechezie*, w: E. Osewska (red.), *Wychowanie a wyzwanie ponowoczesności*, s. 134-146.

Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków.

Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis Splendor*, w:

http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/veritatis_1.html, [dostęp: 03.03.2015].

Woroniecki J., *Program pedagogiki katolickiej*, w: A. Rynio (red.), *Pedagogika katolicka*, Oficyna Wyd., Stalowa Wola 1999

Skróty:

DWCH - Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*.

DOK - *Dyrektorium ogólne o katechizacji*.